

In memoriam

Veljko Rus 1929–2018

Spomenka Hribar

Akademik **Veljko Rus** je v slovenski kulturni prostor vstopil kot soustanovitelj in urednik prvih revij na Slovenskem, ki so se osvobodile tedanjega ideološkega kalupa: *Beseda*, *Revija 57*, *Perspektive*. Skupaj s sodelavci in prijatelji Jožetom Pučnikom, Tarasom Kermaunerjem, Dominikom Smoletom, Primožem Kozakom in drugimi je vnašal v slovenski kulturni prostor dotlej nam neznano in nedostopno evropsko strokovno literaturo, filozofijo, družboslovna spoznanja in literarna iskanja. Še posebej revija *Perspektive* je razširila naš kulturni prostor. Bila je bistven *novum* pri nas, saj je izstopala iz utečenega ideološkega »pravoreka«, še več, vzela si je svobodo za analizo in kritiko takratne politike in političnega razreda. Vendar ta svoboda ni trajala dolgo! Kakor vse prejšnje je bila tudi revija *Perspektive* ukinjena (leta 1964), Jože Pučnik je bil ponovno zaprt, sledili pa so še drugi pretresi v tedanji kulturni in javni sferi. Nedvomno pa je revija *Perspektive* začela novo obdobje v slovenski politični in kulturni sferi, namreč kritično, strokovno analiziranje političnega ravnanja oblasti.

Veljko je bil izjemno trdoživ in trden v svojih stališčih in osebni drž. Vedno je stremel k popolnosti. Vzor mu je bil njegov oče, Josip **Rus**, starešina levega krila Sokolov, ki jih je popeljal v narodnoosvobodilni boj in jih v Izvršnem odboru OF tudi predstavljal. Svobodomiselnost, ljubezen do domovine in seveda novoveško pojmovanje telesa in s tem njegove krepitve – to je bila Veljku dediščina po očetu; bil je telovadec, alpinist, pohodnik, smučar... Očetovo duhovno sporočilo je začel uresničevati že kot trinajstleten dijak klasične gimnazije v okupirani Ljubljani, ko je – kljub grožnjam – odklonil fašistični pozdrav in bil zato izključen iz šole. Štirinajstleten je že bil v partizanski vojski, najprej kot stražar in kurir, nato kot skojevec, bojevnik za narodno in socialno osvoboditev svojega naroda.

Po osvoboditvi je dokončal gimnazijo in maturiral, nato je študiral čisto filozofijo na beograjski univerzi in kot sociolog doktoriral v Zagrebu.

Vseskozi se je zavzemal za pravično družbo, za človeka kot nosilca družbenosti in temelja političnih sistemov. Vztrajal je pri akademski svobodi, pri pravici do raziskovanja in sporo-

čanja rezultatov ne glede na ideološke omejitve in ovire. Zato pa je izgubljal akademske vloge in službe na **univerzi** in na visokih šolah! Vedno znova je prihajal v konflikt z oblastjo! Ne da bi to hotel! Nasprotno, vse njegovo raziskovalno delo je imelo namen izboljšati politični sistem in življenje ljudi, ki jim ga je ta sistem krojil. V tem smislu se je namenoma lotil raziskovanja sistema samoupravljanja v podjetjih in družbi – sistema, ki naj bi ljudem, predvsem delavcem, dajal možnost soupravljanja ne le z delom in finančnimi sredstvi, temveč tudi z njihovimi življenjski sploh! Tedaj je bilo veliko zanimanja za samoupravljanje tudi v tujini – namreč tedaj, ko je kapitalizem še imel smisel za delavce kot ljudi, in ne kakor danes, ko so le »delovna sila«, zgolj predmet neizmernega izkoriščanja. Sodeloval je tudi s tujimi raziskovalnimi institucijami in jugoslovanskimi družboslovci, ki so bili zbrani okrog frankfurtske in v Jugoslaviji okoli korčulanske šole, ki je nedogmatsko, marksistično obravnavala razvojne dileme in perspektive socialističnega sveta. Sodeloval je na posvetovanjih v okviru Slovenskega in Jugoslovanskega sociološkega združenja v Portorožu in drugod. Žal tudi tedanje oblasti niso razumele spoznavnega pomena razprav in iskanj izhodov iz krize jugoslovanske družbe, ukinjena je bila korčulanska šola, revija *Praxis*, v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani pa so stekli notranji politični obračuni.

Šlo je za tako imenovana razčiščevanja z njegovimi stališči in stališči še treh kolegov v sedemdesetih letih, ki so se končala z odpovedjo delovnega razmerja Veljku in Vladu Arzenšku na tedanji Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo. Oba sta svoje raziskovalno delo potem nadaljevala na Inštitutu za sociologijo in filozofijo na **Univerzi v Ljubljani**, dokler se **Veljko** po rehabilitaciji po desetih letih ni vrnil nazaj na fakulteto. Na fakulteti je potem v polnosti lahko nadaljeval s svojim raziskovalnim delom, med študenti pa je bil eden najbolj spoštovanih profesorjev.

Veljko je bil zaželen gost – predavatelj na številnih univerzah v Evropi in Ameriki. Doma pa se je strokovno in politično angažiral, tako je sodeloval tudi pri 57. številki *Nove revije* (1987) in pri koncipiranju tako imenovane *Pisateljske ustave* (1988) kot vnaprej pripravljajoče se ustave za osamosvojitve Slovenije.

Napisal in objavil je na stotine znanstvenih in strokovnih člankov, spisov, polemik, ocen, referatov; med tridesetimi knjigami je sedem prevedenih v tuje jezike. V slovensko sociološko raziskovalno delo je vnašal nove raziskovalne metode in delal primerjalne analize našega in tujega položaja delavstva in političnih sistemov sploh. Z dr. Nikom Tošem sta z raziskavo o vrednotah Slovencev in Evropejcev – s katero sta umestila Slovenijo v vrednotni atlas sveta – ugotovila, da je Slovenija vrednotno bližje zahodnoevropskim kot vzhodnoevropskim, postsocialističnim državam. Veljko je zapisal, da je vsako uvrščanje Slovenije med postsocialistične srednjeevropske države hoteno ali nehoteno podcenjevanje tega, kar so generacije po vojni in pred prehodom v demokracijo dosegle v razvoju.

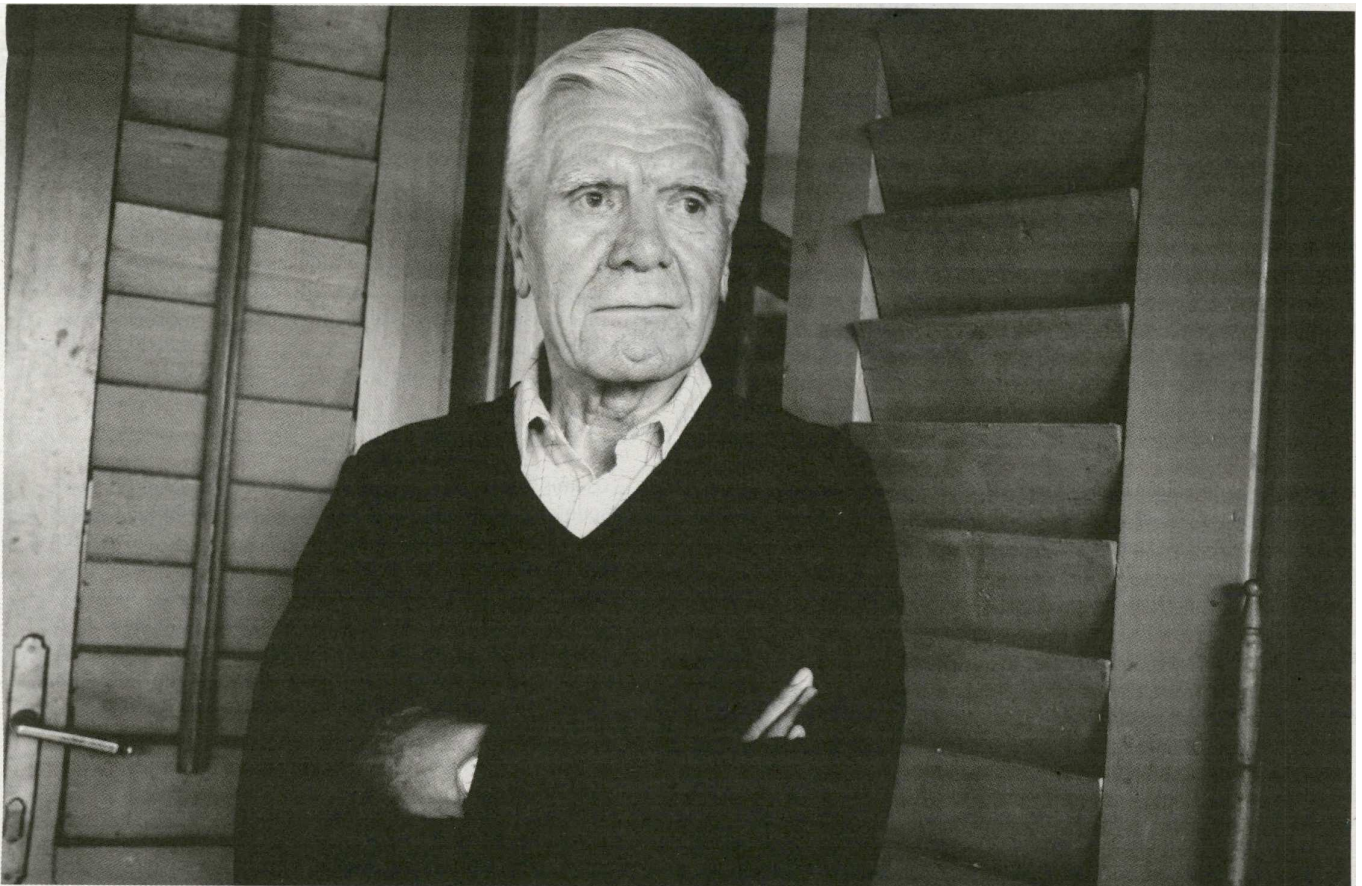
Tri desetletja je imel Veljko najvidnejšo vlogo v mednarodnem primerjalnem raziskovanju, s katerim je razširjal meje spoznavanja, pa tudi okvire časa in prostora, v katerem je deloval. Bil je član številnih mednarodnih socioloških organizacij. Ustanovil je Komite Svetovne sociološke asociacije za raziskovanje participacije, de-

lavske kontrole in samoupravljanja ter bil tudi njegov prvi predsednik. Bil je tudi član Sveta za proučevanje prihodnosti Evrope pri Rimskem klubu.

Priznanje za svoje delo je prejel šele v samostojni Sloveniji: leta 1991 je bil sprejet v Slovensko akademijo znanosti in umetnosti, leta 1995 pa mu je bilo podeljeno priznanje »ambasador Republike Slovenije v znanosti«.

Delal, raziskoval je, dokler so mu dovoljevale življenjske energije, ves čas umirjen, prodomen in trmasto vztrajen v svojih spoznanjih. Bil je široko humanistično in teoretično izobražen družboslovec ter hkrati odličen empirični raziskovalec. Oblikoval in usmerjal je razvoj slovenske sociologije ter se vpisal v slovensko kulturno in politično zgodovino.

Osebnostno bolj zadržan, vendar neumoren raziskovalec nam je Veljko Rus zapustil dela, ki bodo trajen navdih in izziv za raziskovalce danes in v prihodnosti. Njegovo delo bo nadaljevala stotina njegovih diplomantov, magistrantov in doktorantov, ki jih je vodil pri njihovih raziskovalnih prvenjih. Spoštovali so ga, bil je odličen mentor – bil je gospod profesor!

Fotografija: Matej Povše/dokumentacija Dnevnika